

Blomsterrike tørrbakker forsvinner på Østlandet

Gunnar Engan og Christian Pedersen

De blomsterrike tørrengene og tørrbakkene er i ferd med å forsvinne fra Østlandets jordbrukslandskap. Dermed forsvinner også de fargesterke plantene som mange mennesker setter pris på og pynter opp med i løpet av sommermånedene.

Bakgrunn

Jordbrukets kulturlandskap inneholder mange viktige økosystem, hvor en stor andel av den norske floraen vokser. Nesten 900 av Norges plantearter er å finne på kulturbetingede eng-, beite- og tørrbakkearealer. Om lag 450 arter har sin hovedforekomst nettopp i slike habitater. Karplanter utgjør derfor en viktig del av artsmangfoldet i kulturlandskapet. Til tross for at kulturmarksarealer utgjør en liten andel av Norges landareal, er det ingen andre livsmiljøer som har et større antall plantearter. Men jordbrukets kulturlandskap opplever i dag også de største omveltningene, noe som truer mye av plantemangfoldet.

De to viktigste truslene mot dette mangfoldet er nedbygging av jordbruksarealer og gjengroing som følge av nedlagte gårdsbruk eller at marginale arealer går ut av drift. Dersom disse plantearter forsvinner vil mange arter som er avhengige av dem også kunne få redusert overlevelsessevne. Viktige grupper i faresonen er for eksempel pollinatorer som humler og bier som har stor betydning for matproduksjon globalt.

Ved å overvåke arter vil man få en indikasjon på utviklingen i det biologiske mangfold i ulike areal typer. Landskapsovervåkingen (3Q) til Norsk institutt for skog og landskap gir anledning til å koble overvåking av arter til overvåking av arealbruk.

Metode

Fra 2011 til 2013 ble det utført gjentakregistreringer på 217 analyseruter for karplanter i fylkene Østfold, Akershus, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark. Disse rutene er et utvalg av de 569

analyserutene (64 m²) som ble plassert ut i beitemark og villeng over hele landet i perioden 2004 til 2008. Rutene ble plassert ut tilfeldig, og målet er å fange opp variasjon og endringer i det typiske hverdagslandskapet (Pedersen og Engan 2013a,b).

Figur 1: De artsrike blomsterengene er i ferd med å forsvinne. Foto: Oskar Puschmann/Skog og landskap

Vi presenterer her resultater fra 181 analyseruter i beitemark og villeng, der 153 ruter klassifiseres som kulturmarkseng og 28 analyseruter som åker og kunstmarkseng etter NiN-systemet (<http://www.naturtyper.artsdatabanken.no/>).

Artsrike blomsterenger i tilbakegang

Analysene viser at mange av karakterartene som tidligere var vanlige på lite gjødslede tørreng og tørrbakker er i klar tilbakegang. Tabell 1 viser bare arter som i etableringsåret ble registrert i minst 10 av de 181 analyserutene. Den klart vanligste av disse artene er ryllik. Den ble funnet i 140 av 181 analyseruter, og 125 ruter ved gjentak; dvs. en tilbakegang på 11 prosent.

I tillegg til at artene ble funnet i færre analyseruter, var også dekningsgraden av de fleste av disse artene klart redusert i forhold til første gangs registrering. Flere beitetolerante arter som rødkløver, hvitkløver og

løvetann viser også en klar tilbakegang. En karakterart for artsrike tørrbakker som merkelig nok viser en liten framgang er gulmaure.

Foreløpig har vi bare gjentaksregistreringer for omlag 40 prosent av alle analyserutene. Vi mangler registreringer for Vestlandet, i Midt-Norge og i Nord-Norge. Når vi får data fra hele landet vil vi kunne si noe om flere av karakterartene som er knytta til artsrike tørrbakker og beitemarker; dunkjempe, smalkjempe, fløyelsmarikåpe, engknoppurt, flekkgrisøre, marinøkkel og marianøkkelblom. Da vil vi kunne få svar på om tørrbakkeartene har tilsvarende tilbakegang i andre deler av landet.

Tabell 1: Tabellen viser en oversikt over mange av karakterartene som vanligvis vokser på lite gjødsla tørrenger og tørrbakker.

Plantenavn	1. omdrev	2. omdrev	% tilbakegang
Dunhavre	11	6	45
Karve	27	17	37
Skogkløver	23	15	35
Prestekrage	33	23	30
Stemorsblom	30	22	27
Rødknapp	32	24	25
Tiriltunge	36	28	22
Småengkall	11	9	18
Hvitmure	15	13	13
Gjeldkarve	16	14	13
Aurikkelsveve	26	23	12
Ryllik	140	125	11
Gulaks	71	65	8
Blåklokke	35	33	6

Blomsterbuketten forsvinner

Det er påfallende i hvor stor grad det er arter med stor blomsterprakt som går tilbake når hevden opphører; prestekrage, rødknapp, småengkall, hvitmaure, tiriltunge, blåklokke og kløverartene. Dette er også

Figur 2: Beitemark i hevd. Bildet til venstre er fra 2005, bildet til høyre fra 2013. Foto: Harald Bratli og Christian Pedersen, Skog og landskap

arter som tradisjonelt blir foretrukket når stua skal pyntes med ekstra fine blomsterbuketter fra norsk natur.

Det finnes håp

Selv om våre resultater avdekker negativ utvikling, finnes det håp og muligheter. Figur 2 viser en beita blomstereng som fremdeles skjøttes ved at hester slippes på beite noe senere på sommeren. Artssammensetningen tyder på at arealet ble sterkere gjødsla eller beita i 2005 enn i 2013. Høyvokste nitrofile arter er blitt borte til fordel for tørrengartene som trives best på lite gjødsla mark. Dette er motsatt tendens av det vi ser på de fleste analyserutene våre, men viser at det faktisk er mulig å få blomsterengene tilbake dersom gjengroingen og nitrofikeringen ikke har kommet for langt.

De artsrike blomsterengene er avhengig av en drift som krever lite eller ingen gjødsling, regelmessig slått og gjerne sensommerbeiting. Dette vil i stor grad være marginale og tungdrevne areal som mange bønder verken har tid eller økonomi til å drive på tradisjonelt vis. Dessverre blir ansvaret derfor overlatt til ildsjeler, ofte tilfeldig og usystematisk.

Skal de artsrike tørrengene og beitene bevares må nåværende miljøtilskuddsordninger opprettholdes, særlig i områder av landet der de marginale jordbruksarealene allerede begynte å gro igjen da beitedyra ble borte på 1960- og 70-tallet.

Litteratur:

Naturtyper i Norge – <http://www.naturtyper.artsdatabanken.no/>
Pedersen, C. og G. Engan, 2013a. Plantesamfunnene forandres ved endring i arealbruk. Fakta 13 / 2013: 2 s.
Pedersen, C. og G. Engan, 2013b. Gjengroing i Østlandets kulturlandskap. Fakta 15 / 2013: 2 s.